

Татаров Олег Юрійович –
кандидат юридичних наук,
начальник центру післядиплом-
ної освіти КНУВС

ПРАВОВИЙ СТАТУС ЗАСУДЖЕНОГО ТА ВИПРАВДАНОГО ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ НОВОВІЯВЛЕНИХ ОБСТАВИН УЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ

Розглянуто проблеми визначення статусу особи, відносно якої рішення суду набрало законної сили.

Рассмотрены проблемы определения статуса лица, относительно которого решение суда набрало законной силы.

This article is dedicated the concepts and showings newly opening circumstances.

Ключові слова: статус засудженого та виправданого; нововиявлені обставини; учинення злочину.

Зримінально-процесуальним законом чітко не врегульовано основні положення проведення розслідування у кримінальних справах, відновлених у зв'язку з нововиявленими обставинами. У ч. 3 ст. 400-8 КПК України лише зазначено, що про призначення розслідування виноситься постанова й розслідування проводиться за правилами, встановленими КПК для проведення досудового слідства. Проект нового КПК також не вносить ніяких змін з цього питання.

Така невизначеність створює значні проблеми при перегляді судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами, оскільки прокурори та слідчі по-різному розуміють зазначені норми КПК і, відповідно, проводять розслідування з певними порушеннями.

Одним з невизначених питань, що потребує особливої уваги з боку науковців та практиків, є статус особи, відносно якої винесено судові рішення. Наслідком цього, як свідчить аналіз слідчої та судової практики, є те, що зазначені особи допитуються як свідки, потерпілі, обвинувачені тощо. Так, у кримінальній справі, порушеній за ознаками злочину, передбаченого ч. 1 ст. 286 КК України, відносно А. було встановлено, що останнім унаслідок порушення правил дорожнього

руху було заподіяно тілесні ушкодження середнього ступеня тяжкості Б. Разом з ним в автомобілі перебувала також його дружина В., яка дістала легкі тілесні ушкодження, що не спричинили розлад здоров'я, а отже, вона не була визнана потерпілою від злочину. Після проведення розслідування було винесено обвинувальний вирок, яким А. було визнано винним у вчиненні злочину та призначено покарання. Після набрання вироком законної сили до прокурора звернулася В. про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами. У клопотанні було зазначено, що в неї внаслідок тілесних ушкоджень, які вона дістала під час ДТП, розвинулася тяжка хвороба. Прокурором було відновлено провадження у справі й призначено розслідування.

Слідчим було викликано засудженого А. і проведено допит за правилами обвинуваченого, хоча ще не було проведено експертизу, що могла встановити причинний зв'язок між наявним у В. тяжким захворюванням та тілесними ушкодженнями, які вона дістала під час ДТП [1].

У кримінальній справі, порушеній за ознаками злочину, передбаченого ч. 1 ст. 309 КК України, було винесено обвинувальний вирок, яким винувату у вчиненні злочину Л. було засуджено до двох років позбавлення волі. Під час відбування покарання до прокурора надійшла інформація про те, що Л. була раніше судима за вчинення аналогічного злочину й судимість не була погашена в законному порядку, а ці обставини не були враховані при призначенні судом покарання. Після перевірки інформації прокурор відновив провадження у справі у зв'язку з нововиявленими обставинами. Слідчим було викликано Л. й допитано як свідка з попередженням про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань чи надання завідомих неправдивих показань, що також не можна вважати правильним [2].

Учені по-різному висловлюються стосовно процесуального статусу осіб, відносно яких є судові рішення. Так, на думку В.М. Блінова, особа, яка потерпіла від неправомірних дій посадових осіб правоохоронних органів чи від неправдивих показань свідків, має вважатися свідком чи потерпілим [3, с. 106–107].

З таким баченням ми не можемо погодитись із двох причин. По-перше, існує вирок суду відносно певної особи, що набрав законної сили. Доки цей вирок не скасовано у встановленому законом порядку, доти він вважається законним і є обов'язковим для виконання всіма органами держави. А отже, й особа, відносно якої винесено цей вирок, вважається засудженою, а не свідком чи потерпілим. Такого статусу вона може набути лише після скасування зазначеного вироку.

По-друге, зараховувати цих осіб як потерпілих чи свідків є не зовсім правильним, адже їх статус чітко визначений у КПК України. Так, потерпілим визнається особа, якій злочином заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду. При визнанні громадянина потерпілим чи про відмову в цьому особа, яка провадить дізнання, слідчий і суддя виносять постанову, а суд – ухвалу (ч. 2 ст. 49 КПК України). А до

закінчення розслідування та скасування вироку суду повністю неможливо зробити висновок про заподіяння шкоди і визнати її потерпілою.

Як свідок може бути викликана й допитана кожна особа, про яку є дані, що їй відомі обставини, які стосуються справи (ст. 69 КПК України). Проте відмовитися давати показання як свідки мають право особи, які своїми показаннями викривали б себе, членів сім'ї, близьких родичів, усиновленого, усиновителя у вчиненні злочину (ст. 69 КПК України).

Як слушно зауважує М.С. Строгович, свідок дає показання не про свої дії, а про дії іншої особи – обвинуваченого [4, с. 337]. Отже, допитуючи цих осіб як свідків, порушується їх право на захист, адже вони дають показання про обставини злочину у справі, інтересів яких вона торкається.

На думку А.С. Коблікова, провадження у справі у зв'язку з нововиявленими обставинами торкається інтересів виправданого чи засудженого, й тому, в разі потреби залучення таких осіб до участі у слідчих діях, за ними зберігається право на захист; отже, під час розслідування нововиявлених обставин допитувати їх як свідків не можна; ці особи повинні допитуватися за правилами допиту обвинуваченого, тобто без попередження про кримінальну відповідальність за відмову від давання чи за надання завідомо неправдивих показань, а відповідний протокол повинен мати назву "протокол допиту засудженого чи виправданого" [5, с. 13].

Уважаємо, що ця думка є не зовсім правильною. Так, під час розслідування нових обставин учинення злочину, що можуть обтяжити покарання чи спричинити скасування виправдувального вироку, процесуальний статус цих осіб дещо схожий зі статусом підозрюваного чи обвинуваченого. Однак між ними є значна розбіжність. Адже засуджений вже був притягнутий до кримінальної відповідальності та до нього застосовувалося покарання, яке, можливо, вже повністю чи частково відбуто, а про притягнення підозрюваного чи обвинуваченого до кримінальної відповідальності лише йдеться. Що стосується виправданого, то також є вирок суду, який набрав законної сили. Нодуючи цим особам статусу обвинуваченого, ігнорується вирок суду, який ще не скасовано. Отже, до засудженого, виправданого чи особи, відносно якої справа була закрита, на відміну від підозрюваного чи обвинуваченого, не може застосовуватися затримання чи інша міра запобіжного заходу, відсторонення від займаної посади, накладення арешту на їх майно.

М.К. Белобабченко робить висновок про те, що статус осіб, відносно яких винесено рішення суду, залежить від двох факторів: характеру нововиявлених обставин й чи не погіршується становище засудженого, виправданого й особи, щодо якої кримінальну справу було закрито. Якщо нововиявленими обставинами є обставини, встановлення яких вимагається вироком суду, а в разі неможливого постановлення вироку – матеріалами розслідування, то процесуальний ста-

туса засудженого, виправданого чи особи, відносно якої справу було закрито, відповідає статусу свідка чи потерпілого; за наявності "інших" нововиявлених обставин, вказані особи повинні допитуватися як обвинувачені [6, с. 22]. Вважаємо, що це не зовсім так, адже, як ми вже зазначали, зрівняння осіб, відносно яких було винесено рішення суду, зі свідками чи обвинуваченими є певним порушенням.

Аналіз кримінальних справ, у яких відновлювалося провадження й проводилось розслідування нововиявлених обставин, показав, що в 39,58 % з них особи, відносно яких було винесено рішення суду, допитувались як свідки і попереджались про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань чи давання завідомо неправдивих показів. Таким чином від осіб вимагали давати показання проти себе, що є грубим порушенням права на захист. 10,4 % осіб допитувалося як потерпілі. Решта – 47,91 % – допитувалося як обвинувачені, що також не можна визнати цілком правильним.

Проведене нами опитування слідчих та прокурорів показало, що допитуються ці особи по-різному через неналежне законодавче регулювання статусу цих осіб та відсутність бланків протоколів допиту певного зразка. Уважаємо, що особи, відносно яких винесено рішення суду, повинні мати свій статус, тобто засудженого, виправданого чи особи, щодо якої кримінальну справу було закрито.

У зв'язку з тим, що провадження розслідування нововиявлених обставин торкається інтересів засудженого, виправданого й особи, щодо якої справу було закрито, то вони повинні мати широке коло прав, необхідних для здійснення захисту, адже йдеться про можливість погіршення становища чи притягнення до кримінальної відповідальності. Для досягнення цього вищезазвані особи повинні бути повідомлені про відновлення провадження у справі. Ці особи мають право давати показання, надавати докази, заявляти клопотання і відводи, подавати скарги на рішення й дії осіб, які проводять розслідування нововиявлених обставин, і користуватися правами, якими наділено обвинуваченого при провадженні окремих слідчих дій (очної ставки, пред'явлення для впізнання, проведення експертизи тощо).

Надання засудженому, виправданому та особі, відносно якої кримінальну справу закрито, вищевказаних прав слугуватиме реальною гарантією для здійснення ними права на захист. Але поряд з правами ці особи повинні мати й певні обов'язки. До них належать: своєчасна явка за викликом суб'єктів розслідування; невиконання дій, що перешкоджають встановленню об'єктивної істини у справі; виконання вимог суб'єкта розслідування щодо проведення освідування, відібрання відбитків пальців, зразків почерку для призначення почеркознавчої експертизи тощо.

Відповідно, при допиті протоколи повинні мати назву "Протокол допиту засудженого, виправданого чи особи, щодо якої кримінальну справу було закрито".

У кримінально-процесуальному законі необхідно було б передбачити окрему статтю, в якій визначався б процесуальний статус засуджених, виправданих та осіб, відносно яких кримінальну справу було закрито, оскільки це сприятиме зменшенню процесуальних помилок, що допускаються під час застосування інституту перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами.

У зв'язку з визначенням конкретного статусу осіб, відносно яких є рішення суду, що набрало законної сили, необхідним є також вирішення питання про джерело доказів. Так, у ч. 2 ст. 65 КПК України визначено вичерпний перелік джерел доказів, серед яких є: показання свідка, показання потерпілого, показання підозрюваного, показання обвинуваченого, висновок експерта, речові докази, протоколи слідчих і судових дій, протоколи з відповідними додатками, складені уповноваженими органами за результатами оперативно-розшукових заходів, та інші документи.

У п. 12 постанови Пленуму Верховного Суду України "Про додержання судами України процесуального законодавства, яке регламентує судовий розгляд кримінальних справ" вказано, що перелік джерел доказів у ч. 2 ст. 65 КПК України є вичерпним. Посилання суду у вирок або в ухвалі (постанові судді) на дані, отримані з інших джерел, є неприпустимим, оскільки вони не мають доказової сили [7].

З цим ми не можемо погодитись. Адже слушно зауважує С.М. Стахівський, що досягнення істини при вирішенні кримінальних справ можливе при одержанні усіх необхідних доказів, їх ретельному дослідженні та об'єктивній оцінці [8, с. 14]. Застосовуючи інститут перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, об'єктивну істину можна встановити з допомогою допиту засуджених, виправданих та осіб, відносно яких кримінальну справу закрито.

Таким чином, перелік джерел доказів, визначений у КПК України, повинен бути доповнений таким джерелом, як показаннями засудженого, показаннями виправданого та показаннями особи, відносно якої кримінальну справу було закрито.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальна справа № 8-6 – 2003 р. // Архів Апеляційного суду м. Києва.
2. Кримінальна справа № 11-3 – 2003 р. // Архів Апеляційного суду Кіровоградської області.
3. Блинов В. М. Возобновление дел по вновь открывшимся обстоятельствам / Блинов В. М. – М. : Юрид. лит., 1968. – 120 с.
4. Строгович М. С. Материальная истина и судебные доказательства в советском уголовном процессе / Строгович М. С. – М. : Госюриздат, 1955. – 127 с.
5. Кобликов А. П. Процессуальные вопросы, возникающие в стадии возобновления дел по вновь открывшимся обстоятельствам / А. П. Кобликов // Сов. юстиция. – 1967. – № 8. – С. 12–13.

6. Белобабченко М. К. Возобновление дел по вновь открывшимся обстоятельствам в советском уголовном процессе : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / М. К. Белобабченко. – М., 1988. – 25 с.
7. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 грудня 1985 р. № 11 (зі змінами, внесеними постановами від 4 черв. 1993 р. № 3; від 13 січ. 1995 р. № 3; від 3 груд. 1997 р. № 12) // Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах. – К., 2004. – С. 286-293.
8. Стахівський С. М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування : [монографія] / Стахівський С. М. – К., 2005. – 272 с.